

Šelaková politúra I - príprava

Jak na to -> DŮm -> Natírání

Povrchová úprava dřeva pomocí šelakové politury patří k vrcholu práce restaurátora. V prvním díle seriálu vás seznámíme s šelakem, jeho vlastnostmi a způsobem zpracování.

Vše pro vaši kancelář a vždy něco navíc ...

Ošetriť starožitný nábytok šelakovou politúrou patrí k vrcholom práce reštaurátora, môžeme ho nazvať aj "vysokou školou reštaurátorskej práce". Šelaková politúra dáva drevu novú dimenziu, vyzdvihuje jeho krásu, hĺbku a jemnosť kresby a oživuje ho. Práca pri nanášaní je namáhavá, povrch neodoláva pôsobeniu vlhkosti, náhlym zmenám teploty a chemikáliám ale aj napriek tomu patrí k opticky najhodnotnejším a najušľachtilejším spôsobom konečnej povrchovej úpravy, spravidla vzácnych kusov, dyhovaného a intarzovaného nábytku.

Šelak bol dovezený do Európy koncom 17. storočia z Indie a z južnej Ázie. Je produktom látkovej výmeny špeciálneho druhu vošiek (*Coccus lacca*) vo forme živice, žijúcich na určitých druhoch stromov (*Aleurites*, *Croton*). Voška svojim ostrým zobáčikom prepichne rastlinné tkanivo mladých listových výhonkov a živí sa ich šťavou. Živica (pryskyřice) sa zozbiera spolu s výhonkami zo stromov, zahriatím alebo rozpustením v alkohole alebo v liehu sa naleje alebo natrie na palmové listy. Po vytvrdení sa palmový list zloží a krehká živica sa rozláme na jemné šupinky, ktoré tvoria základ výroby šelakovej politúry. Šelakové šupinky majú žltohnedý, zlato-oranžový až rubínový odtieň, v závislosti od obdobia zberu, oblasti, spôsobu rozpustenia a vyčistenia živice a slúžia na leštenie tmavých druhov drev, napr. orech a mahagón. Väčšinu produkcie tvorí šelak zlato-oranžový, s označením TN, obsahujúci viac vosku. Tmavočervený, alebo tzv. rubínový šelak, obsahuje vosku menej. Pravý indický šelak sa označuje značkou ABTN. Na leštenie svetlých druhov drev (javor, lipa) sa používa tzv. biely alebo bielený šelak, získavaný pridaním chlóru a zbavený vosku. Nazýva sa tiež "copový" šelak, pretože po vybielení je uchovaný vo forme copov vo vode, aby nereagoval so vzduchom a zachoval si svoju farbu a taktiež kvôli zamedzeniu vyparovania alkoholu z takto pripravenej masy.

Najväčší rozmach dosiahlo leštenie nábytku šelakovou politúrou na vysoký lesk v priebehu 18. a 19. storočia, v období klasicizmu a nábytku v štýle *biedermeier*. Pretože sa politúra nedá naniesť na povrch dreva strojovo ustúpil tento spôsob povrchovej úpravy do úzadia nástupom veľkovýroby nábytku, pričom sa zriedka používal ešte aj v období *art-déco*.

Podstatou politúrovania šelakom je nanášanie viacerých, často niekoľko desiatok, vrstiev roztoku šelakovej politúry polírovacím tampónom, alebo tzv. "loptou z textilu" na povrch dreva. Existuje nespočetne mnoho receptúr na prípravu šelakovej politúry, každý majster si pripravoval politúru sám a jej zloženie prispôboval vlastným potrebám a skúsenostiam, pridaním rôznych komponentov, ktoré priaznivo ovplyvňovali výsledné vlastnosti hotovej politúry. Rovnako vzniklo viacero metód práce so šelakovou politúrou, rozdiely sa prejavujú predovšetkým v príprave povrchu – základu, na ktorý sa politúra nanáša, ďalej v spôsobe nanášania; niektorí majstri pracujú jedným tampónom až do konca procesu, iní používajú na jednotlivé etapy vždy nový, čistý tampón. Tieto dnes už nie sú prísne chráneným tajomstvom, ako v počiatkoch používania politúry. Samotné nanášanie politúry je práca pomerne fyzicky namáhavá a vyžaduje si určitý stupeň kondície, ďalej dokonale vybrúsený povrch ale aj cit v rukách, neustále sledovanie vytváraného povrchu vizuálne proti svetlu, ideálne klimatické podmienky, bezprašné prostredie a nehovoriac o časovej náročnosti celého procesu. Šelak sa dá kúpiť už v spomínaných šupinkách, alebo vo forme priemyselne vyrábaného, hotového roztoku, dokonca v rôznych odtieňoch, pripraveného na použitie. Priemyselne vyrábané šelakové politúry obsahujú rad komponentov, ktoré majú pozitívny vplyv na výsledný efekt a uľahčujú prácu. Sú zvlášť vhodné pre tých, ktorí majú záujem osvojiť si aj

tento náročný spôsob povrchovej úpravy čo však neznamená, že prvé kroky sa nedajú uskutočniť s politúrou vlastnej výroby.

Šelakové šupinky sa pred samotným použitím musia vyčistiť rozpustením v denaturovanom alkohole v pomere 1:2 (1 objemový diel šelaku na 2 objemové diely denaturovaného alkoholu).

Týmto si vytvoríme základný roztok. Šelak nasypeme do denaturovaného alkoholu a necháme rozpustiť. Po niekoľkých dňoch, pričom z času na čas roztok premiešame, sa na spodku nádoby usadia nečistoty. Po rozpustení roztok pozorne prelejeme do pripravenej čistej, dobre uzavierateľnej, nádoby tak, aby sa tam nedostali usadené nečistoty a nerozpustiteľné kúsky. *(Do nádoby, v ktorej nám zostali nečistoty prilejeme malé množstvo alkoholu, znova necháme pár dní odstáť – tento roztok môžeme použiť, po prefiltrovaní, na náter povrchu pred **voskovaním**, čím dosiahneme vyššiu lesk po nanosení vosku.)* Roztok následne zriedime pridaním troj- až štvornásobného množstva denaturovaného alkoholu. Na tzv. **základovanie**, t.j. vytvorenie základnej vrstvy politúry sa používa hustejší roztok, na leštenie redšia konzistencia. Niektoré zdroje uvádzajú práve opačné riešenie – základovanie s redším roztokom (menšie riziko vzniku vlniek na povrchu v dôsledku nerovnomerného nanosenia politúry), druhý základ s hustejším, leštenie znova s redšou politúrou. Znova necháme deň, dva odstáť v miestnosti, kde teplota neklesne pod 20°C a nepresiahne 30°C. Medzitým si pripravíme polírovaciu loptu, na ktorú budeme potrebovať buničinovú vatu alebo bavlnenú plst', bavlnenú látku a ľanové plátno. Veľkosť lopty prispôbíme veľkosti politúrovanej plochy, pri väčších plochách si vyrobíme loptu, ktorá sa nám bude dobre držať v dlani. Plst' alebo vatu vytvarujeme do guľovitého tvaru a položíme do stredu bavlnenej látky veľkosti vreckovky. Všetky štyri rohy bavlnenej látky uchopíme prstami jednej ruky, pevne obopneme tampón, aby nezostali záhyby a druhou rukou zatáčame tampón dovtedy, kým nie je pevne a hladko obopnutý. Tampón vložíme do stredu husto tkaného, ľanového plátna (môžeme použiť dobre prepranú, staršiu kuchynskú utierku alebo vystrihneme vhodný rozmer zo starej posteľnej plachty) a rovnakým spôsobom ju zatáčame tak, aby bol vložený tampón obopnutý a plocha, ktorou budeme leštiť zostala bez záhybov. Plochu polírovacej lopty vytvarujeme poklepaním po čistej suchej latke (prkénku), čím získa potrebný tvar a prispôbíme ju dlani. Medzi jednotlivými fázami nanášania politúry uschováame polírovaciu loptu v dobre uzatvárateľnej, sklenenej nádobe, aby nám politúra v tampóne nestvrdla.

Autor: Jim Datum: 24.06.2002